

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

**Дипломна робота
бакалавра**

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
4 курсу, групи Sz1-B20
спеціальності 232 Соціальне
забезпечення

Волошина Юлія Олегівна

Керівник: *Сербалюк Ю.В.*,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	6
1.1. Сутність соціальної політики, її завдання механізми реалізації.....	6
1.2 Соціальні проблеми викликані війною та основні напрямки їх розв'язання засобами соціальної політики.....	13
1.3 Поняття правового статусу учасника бойових дій у вітчизняному законодавстві	19
РОЗДІЛ II. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА СТОСОВНО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	23
2.1 Зміни у соціальній політиці що внутрішньо переміщених осіб із запровадженням воєнного стану	23
2.2. Зміни соціальної політики надання соціальних послуг в умовах воєнного стану	33
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність дослідження. Величезним викликом для соціальної політики нашої країни стало запровадження воєнного стану внаслідок повномасштабної збройної агресії з боку Російської Федерації. Тому зростає необхідність у перегляді стратегії, механізмів і головних завдань соціальної політики. Поява нових соціальних ризиків привела до збільшення переліку проблем соціального характеру та категорій громадян, що потребують соціального захисту. Соціальна політика повинна швидко переорієнтуватись з мирного життя на умови воєнного стану. Тому питання реалізації соціальної політики у цих умовах стала об'єктом досліджень науковців.

Питаннями соціальної політики протягом десятиліть займалися такі науковці, як Т. Ганслі, А. Квітка, А. Колот, Л. Климанська, Е. Лібанова, Г. Лопушняк, М. Мних, У. Моторнюк, В. Савка, В. Скуратівський, Н. Хома, Л. Чорна та інші. Проблеми соціальної політики під час воєнного стану висвітлено в працях О. Безпаленко, В. Головка, Т.Грень, Л.Князькової, В.Кононця, В.Літинської, О. Павлової та інших.

Проте, зміни у реалізації соціальної політики в умовах воєнного стану відбуваються перманентно з огляду на зміну військово-політичної ситуації, економічних і фінансових можливостей держави. Тому важливо на кожному етапі вивчати і досліджувати актуальний стан соціальної політики у цих складних умовах. Це і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження: дослідити зміни у пріоритетності напрямків і механізмах реалізації соціальної політики у умовах повномасштабної агресії Російської Федерації в Україну; виявити динаміку змін щодо надання соціальної підтримки внутрішньо переміщеним особам та особливості організації соціальних послуг в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Визначити наукові підходи до розуміння сутності соціальної політики, механізмів її реалізації, проблем та завдань в умовах воєнного стану.

2. Дослідити основні напрямки змін соціальної політику в умовах воєнного стану у сфері соціального захисту на основі аналізу діючих Законів України, постанов КМУ, інших нормативно-правових актів.

3. З'ясувати зміни у соціальній політиці стосовно внутрішньо переміщених осіб з початком повномасштабної агресії Російської Федерації в Україну.

4. Виявити зміни у соціальній політиці щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану.

Виходячи з мети і завдань дослідження ми визначили **об'єкт дослідження**: державна соціальна політика в умовах воєнного стану

Предмет дослідження: зміни у пріоритетності напрямків, механізмах реалізації соціальної політики в умовах воєнного стану у сфері соціального захисту.

Гіпотеза дослідження: запровадження воєнного стану в Україні спонукало спрямувати основні зусилля соціальної політики на вирішення питань таких першочергових завдань: соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, соціального захисту найбільш вразливих верств населення (одинокі особи з інвалідністю, малозабезпечені, пенсіонери), вирішення питання трудової зайнятості та спрощення процедур надання соціальних послуг.

Методи досліджень: для розв'язання поставлених завдань ми застосовували теоретичні методи дослідження: аналіз, порівняння, класифікація, пояснення, опис; емпіричні методи: вивчення теоретичного матеріалу, моніторинг, узагальнення досвіду.

Результати дослідження були відображенні у публікації (у співавторстві): Соціальний захист військовослужбовців: права та гарантії для учасників бойових дій та їх сімей. Збірник наукових праць Кам'янець-

Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / За ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Вип. 39. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2024. 228 с. С. 11-16.

Обмежений об'єм дослідження не дає нам можливості детально розкрити особливості соціальної політики в умовах воєнного стану стосовно кожної категорії населення, що потребує соціального захисту. Тому ми розкрили загальні тенденції у модернізації соціальної політики, а також особливу увагу приділили особливостям її реалізації у нових умовах, що стосується внутрішньо переміщених осіб, а також системи надання соціальних послуг. Робота складається з двох розділів, кожен з яких має по два підрозділи, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1 Сутність соціальної політики, її завдання механізми реалізації

Існує велика кількість методологічно різних підходів до визначення і розуміння сутності соціальної політики.

Необхідно брати до уваги той факт, що до розуміння сутності й визначення дефініції державної політики та структурування її функціональних дій використовуються різні наукові підходи, оскільки політика вважається специфічним різновидом суспільної діяльності. А тому в дослідженнях науковців акцентується увага на функціональних напрямках діяльності політики, тобто на сутності її основних функцій та на елементах вживання терміна «політика». Зокрема вважається, що політика ґрунтується на повноваженнях відповідного органу; є процесом посилення організації знань щодо врегулювання проблеми відповідної сфери діяльності; передбачає наявність порядку в системі, узгодженості та встановлення обмежень на поведінку посадових осіб [22, с. 529].

Досліджуючи сутність змісту поняття «державна соціальна політика» слід зазначити, що по-перше, цей термін розглядався на сторінках своїх наукових праць багатьма вченими різних суспільних, політичних, правових наук. По-друге, даючи визначення досліджуваному поняттю вчені обирали різні критерії та підходи щодо розкриття його змісту: одні використовували сфери регулювання та впливу соціальної політики; другі розглядали її через призму функцій держави; треті – як складову розвитку економіки; четверті, як діяльність держави у відповідній сфері. Зазначене свідчить про складність та багатогранність досліджуваного поняття.

Соціальну політику вважають інструментом збереження цілісності та суверенності держави із отримання загальної сукупності переваг: об'єднання

суспільства, підвищення якості і рівня життя, забезпечення соціальної відповідальності, сталого розвитку, налагодження взаємовигідних відносин між регіонами [20].

Соціальну політику розглядають як «комплекс соціально-економічних заходів держави, підприємств, організацій, спрямованих на послаблення нерівності в розподілі доходів і майна, на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінення трудових заощаджень тощо» [5].

Н.Кирилко та В.Тимошенко пропонують визначати соціальну політику як систему програм, служб і заходів, спрямованих на забезпечення матеріальних і культурних потреб та збереження соціального становища населення в цілому [17].

Дослідження соціальної політики Г. Чанишевою ґрунтується на політичному та соціальному аспектах. У соціології, як вона зазначає, соціальна політика визначається як діяльність суспільства й держави, спрямована на розвиток соціальної сфери, підвищення добробуту людей, поліпшення умов життя тощо; як принципи й види соціальної діяльності, що спрямовують та регулюють відносини між індивідами, групами, спільнотами, соціальними інститутами, детермінують розподіл ресурсів і рівень благополуччя соціуму; як політика, основним завданням якої є забезпечення державотворчих можливостей для всіх людей та для всіх родин, умов нормальної життєдіяльності й розвитку. Внаслідок цього соціальну політику ідентифікує як систему заходів, спрямованих на здійснення соціальної функції держави, забезпечення соціальних, культурних прав та інтересів, соціального благополуччя людини на всіх етапах її життєдіяльності [50, с. 81; 51].

І. Жеребило виокремлює такі підходи тлумачення соціальної політики:

- організаційно-цільовий,
- об'єктно-суб'єктний,
- процеснодіяльнісний,
- системно-структурний,

- історичний.

Поєднуючи ці підходи, І. Жеребило ідентифікує соціальну політику держави як сукупність заходів відповідного спрямування, за допомогою яких можна вирішити проблеми соціальної сфери, зумовлюючи тим самим оптимальне середовище для забезпечення розвитку кожного члена суспільства в умовах соціальної нерівності, недостатності ресурсів [14].

Визначення «соціальної політики» надано і у словниках. Так, наприклад, відповідно до «Словника соціальної роботи» Р. Баркера: «Соціальна політика – це діяльність і принцип суспільства, які формують спосіб, за допомогою якого воно втручається та регулює відносини між індивідами, групами, громадами, соціальними закладами. Ці принципи та дії є результатом звичаїв і цінностей суспільства та у великій мірі визначають розподіл ресурсів і рівень добробуту його людей».

В американській енциклопедії соціальної роботи Е. Баумхайєр та А. Шорр визначили соціальну політику як напрям дій щодо соціальних явищ з метою управління взаємовідносинами і розподілом соціальних ресурсів.

Дж. Стюарт характеризує соціальну політику як сферу державної діяльності, відповідальну за створення та надання соціального захисту, що включає соціальні послуги та виплати.

У «Фармацевтичній енциклопедії» під соціальною політикою розуміється напрям державного регулювання економіки і частина внутрішньої політики держави, спрямована на забезпечення оптимального розвитку соціальної сфери, задоволення потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад, а також підвищення добробуту суспільства в цілому [22, с. 529-530].

М. Мних визначає дефініцію «соціальна політика» як підсистему політики держави, спрямовану на регулювання соціальних відносин, соціальний розвиток та забезпечення соціальної перспективи» [25]. На думку В. Мандибура, соціальна політика – це сукупність науково сформульованих

ідей, положень та концептуальних підходів, за допомогою яких практично регулюються соціальні процеси [22, с.78].

Ю. Моторнюк розглядає соціальну політику як ключовий чинник соціальної держави у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні соціальна політика – це цілеспрямована діяльність суб'єктів з метою забезпечення соціального захисту і створення мов для формування безпечного соціального середовища людини. Іншими словами – це діяльність суб'єктів соціально-політичного життя, спрямована на формування соціальної безпеки людини й суспільства. У широкому розумінні соціальна політика – це система цілеспрямованої діяльності суб'єктів, що сформувалися у суспільстві на певному етапі його розвитку і здійснюється на основі певних принципів і засад з метою забезпечення оптимального функціонування й розвитку соціальних відносин. Разом з тим автор вважає розділення визначень на вузьке і широке розуміння соціальної політики умовним [29].

А. Аверін аналізує соціальну політику з позицій цілісно-дієвого підходу, що охоплює і вузький і широкий її зміст. У своїй роботі «Соціальна політика держави» він дає визначення в аспекті дієвого підходу, зазначаючи, що соціальну політику можна розглядати як діяльність, спрямовану на вирішення соціальних проблем у суспільстві, розвиток його соціальної сфери, створення умов для життя людей, забезпечення їх соціальних потреб, інтересів і гарантій, представлення соціальних послуг. Вона, зазначає вчений, є певним видом діяльності, яку здійснюють різноманітні суб'єкти соціальної політики [22, с. 529-530].

Аналізуючи підходи до визначення терміну «соціальна політика», можна виділити наступні складові:

- систему взаємодії державної влади, що постійно встановлюється, недержавних структур, самої особливості щодо забезпечення та розвитку людини [29];

- систему цілеспрямованої діяльності суб'єктів норм, правил, рішень, дій, спрямованих на забезпечення ефективного та оптимального функціонування держави [44];
- комплекс заходів, що здійснюються державними інститутами та недержавними суб'єктами з метою виявлення, задоволення та узгодження потреб і інтересів громадян, соціальних груп та держави загалом [19].

На думку Г. Чанишевої, поняття соціальної політики не можна ототожнювати з поняттям соціального захисту. Останнє є складовою частиною соціальної політики і пов'язується із системою заходів щодо убезпечення населення від несприятливих наслідків соціальних ризиків [50].

Основними механізмами реалізації соціальної політики є обов'язкове та добровільне соціальне страхування. До обов'язкового відноситься пенсійне та медичне страхування, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Добровільне соціальне страхування – це страхування громадян, які займаються підприємницькою діяльністю та індивідуальною діяльністю. Вони мають право на всі види забезпечення з державного соціального страхування, встановлені для робітників, службовців і членів кооперативів, за умови сплати страхових внесків до Фонду соціального страхування України. Механізмами реалізації соціальної політики є також державна соціальна допомога – грошові виплати, субсидії та компенсації вразливим верствам населення, та державні соціальні гарантії безкоштовної медичної допомоги, безкоштовної освіти, доступного житла, культурних, оздоровчих закладів та ін. Соціальна політика держави реалізується через соціальні програми, які базуються на законодавчо-нормативній базі країни, що забезпечує задоволення соціальних потреб, соціальний захист, соціальну безпеку, а це, в свою чергу, сприяє встановленню соціальної справедливості у громадянському суспільстві [3].

Узагальнюючи підходи науковців, ми визначаємо соціальну політику як діяльність держави і суспільства з метою визначення й задоволення потреб та інтересів громадян і соціальних груп населення.

Соціальна політика багатовекторна. Поряд з іншими важливими сферами, соціальна політика включає в себе систему соціального захисту населення і є дуже важливою її частиною, архіважливим завданням, що являє собою систему державних заходів щодо забезпечення гідного життя громадян [52, с. 255].

Україна – це, насамперед, соціальна держава. Сама система соціального захисту включає в себе безліч різних елементів, механізмів та ознак. Усі складові є надзвичайно важливими чинниками соціально-відповідальної держави. Соціальне забезпечення ж означає практику та виконання тих гарантій які надає держава, тобто виплату пенсій, допомоги, надання послуг та інше. Соціальне забезпечення здатне регулювати рівень життя населення і покликане здійснювати соціальну допомогу та підтримку у різних формах, які фінансує держава. До соціального забезпечення входить: фінансове забезпечення соціальної допомоги, визначення методів її нарахування, супровід соціальної допомоги, контроль за дотриманням усіх вимог та інше. І соціальний захист і соціальне забезпечення є певним інструментом в руках держави на шляху до забезпечення добробуту та покращення життя населення [31].

Саме тому у своїй роботі ми акцентуємо увагу на соціально-захисному аспекті соціальної політики. Соціальний захист населення, надання допомоги постраждалим в умовах воєнного стану в Україні є надзвичайно важливою функцією держави. А одним з головних завдань формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту має стати забезпечення громадян своєчасною, доступною, якісною підтримкою (наскільки це можливо в умовах воєнного стану) та побудова системи надання соціальних послуг та здійснення соціальної роботи, наближену до кращих європейських практик в повоєнний період [6, с. 72].

За будь-яких обставин метою соціальної політики є посилення соціальної солідарності й підвищення загального добробуту. В умовах війни соціальна політика має спрямовуватися в першу чергу на мінімізацію негативних наслідків воєнних дій, передусім, таких як зростання кількості безробітних, безпритульних, переселенців, тобто осіб, які потребують допомоги в умовах руйнування об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури. Для цього насамперед необхідно проаналізувати перелік існуючих соціальних послуг з точки зору того, наскільки ефективним є їх надання; створити прозору уніфіковану систему соціальних виплат і надання послуг; привести соціальні зобов'язання держави до її фінансових можливостей; здійснити цифровізацію соціальної сфери; запровадити другий рівень пенсійної системи, що передбачає застосування індивідуальних накопичень; тощо.

Першочерговим завданням соціальної політики, яке актуалізується в умовах ведення воєнних дій, є надання допомоги бідним і малозахищеним групам населення, які опинились у складних життєвих обставинах. На думку В. Літинської, для його ефективного вирішення насамперед необхідно: виявити громадян, які дійсно потребують соціального захисту; розгорнути систему реєстрації і допомоги особам, які вимушені змінити місце проживання через руйнування й обстріли; активізувати соціальну політику в напрямках, орієнтованих на скорочення безробіття і створення нових робочих місць [21, с. 63].

Отже, соціальна політика є складовою внутрішньої політики держави. Вона спрямована на забезпечення добробуту громадян через надання їм можливості отримати необхідні матеріальні, культурні та духовні блага. Соціальна політика є методом державного регулювання ринкової економіки шляхом розподілу і перерозподілу суспільних благ та розбудови відносин між працівниками при їх створенні. Вона має специфічні особливості, такі як гуманістичне спрямування, орієнтованість на розвиток людини. Соціальна політика держави реалізується через соціальні програми, які базуються на

законодавчо-нормативній базі країни. Соціальна політика впливає на конкурентоспроможність національної економіки, так як забезпечує розвиток людського потенціалу, покращення інвестиційно-інноваційного клімату в країні, соціальну стабільність та у суспільстві.

На сьогодні серед низки цілей соціальної політики слід визначити пріоритетні, які є, на нашу думку, актуальними і потребують першочергової уваги. Це – підтримка добробуту українських родин, поліпшення матеріального становища і умов життя громадян; забезпечення зайнятості населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб; недопущення заборгованості по виплатах заробітної плати, пенсій і соціальної допомоги, налагодження дієвої системи надання соціальних послуг.

1.2 Соціальні проблеми викликані війною та основні напрямки їх розв’язання засобами соціальної політики

Соціальні наслідки розв’язаної РФ війни стали руйнівними, оскільки багато людей були змушені залишити свої домівки, вони втратили роботу, а купівельна спроможність домогосподарств впала. Точна кількість внутрішніх та зовнішніх переміщених українців невідома, хоча деякі оцінки існують і наведені нижче. Крім того, немає точної інформації про жертви серед цивільного населення внаслідок війни, але оцінки сягають 30 000 осіб, убитих під час війни. Офіційні дані нижчі, оскільки немає можливості розслідувати ситуацію на тимчасово окупованих територіях, особливо в Маріуполі. Зокрема, із 24 лютого 2022 року по 2 січня 2023 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) зафіксувало в Україні 17 994 жертви серед мирного населення: 6 919 загиблих і 11 075 поранених [49].

Інтенсивна війна, тимчасова окупація українських територій після 24 лютого, частково чи повністю зруйноване житло штовхали українців до внутрішньої чи зовнішньої міграції. За оцінкою Київської школи економіки, збитки, завдані житловому фонду, станом на листопад 2022 року склали 52,5

млрд доларів США, що становить 38,6% від загального обсягу збитків. Пошкоджене житло: 126,7 тис. приватних будинків, 16,8 тис. житлових будинків, майже 300 гуртожитків [2, с. 4].

Кількість офіційно зареєстрованих ВПО зросла під час повномасштабного вторгнення з 1,5 млн до 4,9 млн осіб [46]. Проте фактична кількість може бути значно більшою, оскільки не всі реєструються як ВПО. Це пояснюється порівняно низьким матеріальним забезпеченням та необхідністю перереєструватися у військкоматах для чоловіків.

За даними Управління ООН з координації гуманітарних прав в Україні на початок 2024 р. нараховується 14,6 млн. людей, які потребують допомоги. Станом на 31 березня 2024 р. допомогу надано 3,6 млн. осіб. Кількість вимушених мігрантів за кордон сягнула цифри у 5,93 млн. людей [48].

Повномасштабна війна росії проти України призвела до зростання інфляції, що знижує купівельну спроможність домогосподарств. У грудні 2022 року інфляція споживчих цін сягнула 26,6% у річному обчисленні порівняно з груднем 2021 року. Ціни на продукти харчування зросли на 34,4% в річному обчисленні, що найбільше погіршує становище бідніших домогосподарств. Водночас ціни на транспорт, передусім за рахунок бензину, зросли на 42,9% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, зокрема через те, що російська армія здебільшого зруйнувала нафтопереробні заводи та сховища палива. Проте інфляцію вдалося стримати рішенням уряду про підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги [2, с. 5].

У результаті, середня номінальна заробітна плата суттєво знизилася в перші місяці року, але дещо відновилася після того, як компанії адаптувалися до шоку. Водночас реальна заробітна плата значно знизилася через високу інфляцію.

У липні 2022 року НБУ оцінював рівень безробіття на рівні близько 30% [16]. Це стало наслідком закриття деяких підприємств, скорочення виробництва, зменшення кількості самозайнятих осіб та великої кількості

ВПО. За даними Міжнародної Організації Праці, близько 60% ВПО втратили роботу. Водночас кількість зареєстрованих безробітних у державній службі зайнятості не зросла.

Значного удару зазнали українці на тимчасово окупованих територіях після 24 лютого. Виникли проблеми з пенсіями та соціальними виплатами. Наприклад, у червні 2022 року, за даними Мінсоцполітики, 300 000 українців із соціально незахищених категорій не отримували таких виплат [2, с. 5].

Не дивлячись на деяку стабілізацію економічної ситуації на кінець 2022 р., соціальні проблеми загострювались, що передбачало зміни у реалізації соціальної політики з огляду на воєнний стан в країні.

Соціальна політика, видатки на соціальні програми загалом і соціальний захист, зокрема, фінансуються міжнародними донорами. З перших днів повномасштабного вторгнення РФ в Україну український уряд розпочав переговори з міжнародними партнерами щодо надання фінансової допомоги для забезпечення своєчасного фінансування першочергових видатків. Тоді як внутрішні джерела мали забезпечити фінансування оборони та безпеки, міжнародна допомога стала необхідною для своєчасного фінансування інших видатків. МВФ швидко виділив Україні 1,4 млрд доларів, а ЄС надав пільговий кредит на 600 млн євро в березні і стільки ж у травні. Пізніше значна частка фінансової допомоги надійшла від США та ЄС, а інші країни долучилися. Незважаючи на те, що всі ці гроші були витрачені на цілі, відмінні від оборони, їх розподіл, здається, не був чітко визначений, за винятком коштів, наданих США через Світовий банк.

Проєкт «Державні витрати на підвищення адміністративної спроможності» (проєкт PEACE), який керується Світовим банком і фінансується переважно за рахунок грантів США, відшкодовує кілька видів видатків українського уряду. Він почався з відшкодування заробітної плати державним службовцям і освітянам державного сектору, але з додаванням фінансування США проєкт охопив кілька видів соціальних видатків. Гранти США відшкодовують бюджетні трансферти на пенсії, виплати ВПО, житлові

субсидії, соціальні виплати з гарантованого мінімального доходу (ГМД) та соціальну допомогу дітям з інвалідністю та дорослим інвалідам із дитинства. Крім того, відшкодовано витрати на програму медичних гарантій (ПМГ), яка передбачає безоплатність медичних послуг, гарантованих урядом [2, с. 8-9].

За даними Мінфіну, пріоритетним завданням у 2023 році залишалось своєчасне та повне фінансування видатків на соціальний захист населення із запланованим фінансуванням із держбюджету в розмірі 454 млрд грн, що становить близько 13,6% загальних видатків державного бюджету. Однак через бюджетні обмеження соціальні стандарти зростають у середньому на 5,4% у 2023 році і, таким чином, зменшаться в реальному вираженні, оскільки споживча інфляція становила 26,6% у річному обчисленні в грудні 2022 року та, як очікується, залишиться на рівні близько 20% у річному обчисленні в грудні 2023 року. Проте уряд планував збільшити фінансування житлово-комунальних субсидій, допомоги ВПО та програми гарантованого мінімального доходу. Фінансування різних програм для малозабезпечених сімей було заплановано на рівні 72,9 млрд грн, осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах, – 66,8 млрд грн, сімей з дітьми – 27,3 млрд грн, людей з інвалідністю – 3,3 млрд грн. [2, с. 8-9].

У 2022 році одним із своїх пріоритетів у соціальній політиці уряд визначив своєчасне фінансування соціальних програм. При цьому збережено заплановане підвищення прожиткового мінімуму, встановлення розмірів кількох видів соціальних виплат. Проте, враховуючи бюджетні обмеження, у 2023 році уряд зберіг прожитковий мінімум, зафіксований на рівні грудня 2022 року, на весь рік, незважаючи на очікувану інфляцію.

Гарантований мінімальний дохід (ГМД) — це цільова програма, спрямована на бідні сім'ї, які потребують додаткової підтримки для досягнення мінімального прожиткового мінімуму. Уряд у 2022 році здійснив підвищення прожиткового мінімуму, як і планував перед повномасштабним вторгненням. Таким чином, якщо враховувати інфляцію, ГМД зріс у номінальному вираженні, хоча він суттєво впав у реальному вираженні.

У 2023 році запланований бюджет програми ГМД становить 15,6 млрд грн, що на 13% перевищує фактичні витрати. Якщо очікувана кількість отримувачів готівкових виплат за програмою ГМД оцінюється в 269,5 тис. домогосподарств, збільшившись порівняно з минулим роком на 25%, середній розмір допомоги планується знизити до 4815 грн на сім'ю [2, с. 8-9].

Таким чином, хоча уряд збільшив заплановане охоплення програми ГМД у 2023 році, очікується, що пільги будуть зменшені, що зробить її ще менш ефективним інструментом для усунення крайньої бідності, як це було раніше.

Житлово-комунальні субсидії (ЖКС) забезпечують цільову грошову підтримку для оплати комунальних платежів шляхом обмеження витрат домогосподарств на покриття стандартного обсягу споживання, визначеного щодо соціальних норм. Максимальна частка доходу домогосподарства, яка повинна витрачатися на традиційне споживання житлово-комунальних послуг, оцінюється за формулою, яка враховує рівень доходу домогосподарства для прожиткового мінімуму на домогосподарство.

Протягом 2022 року уряд полегшив надання домогосподарствам ЖКС, оскільки багато домогосподарств втратили свої доходи. Крім того, переселенцям дозволили отримувати ЖКС за місцем нового проживання, що розширило їхній захист. Змінилося й адміністрування ЖКС. Із жовтня 2022 року відповідальним за виплату ЖКС став Пенсійний фонд; із грудня 2022 року він також відповідає за надання ЖКС. Проте у 2022 році охоплення програми впало. Фінансування ЖКС у 20,2 млрд грн було на 38,8% менше ніж у 2021 році. Крім того, кількість отримувачів скоротилася на 18% порівняно з аналогічним періодом минулого року з 2,0 млн у 2021 році до 1,6 млн у 2022 році, а середньомісячна сума ЖКС зменшилася на 14,5%. Імовірними причинами спостережуваних змін є тимчасова окупація територій і руйнування житла, зовнішня міграція та обмеження урядової тарифної політики.

Зокрема, кількість отримувачів житлово-комунальних послуг також не зросла через те, що уряд схвалив рішення про збереження тарифів на електроенергію, газ та опалення для домогосподарств незмінними, щоб уберегти населення від крайньої бідності [2, с. 11-12].

Уряд запроваджував різні заходи підтримки під час війни, які були фрагментарними, але всі мали на меті вберегти українців від бідності. Однією з перших стала програма «єПідтримка», яку запровадили в березні 2022 року [10]. Жителі 14-ти областей, які постраждали від повномасштабного вторгнення, за умови працевлаштування до 24 лютого, мали право подати заявку через додаток «Дія» на одноразову виплату 6 500 грн. Загалом уряд витратив на програму 31 млрд грн на виплати майже 5-ти млн осіб.

Щоб підтримати малозабезпечених українців, уряд також **спростив процедуру оформлення соціальної допомоги**. Реєстрація як ВПО або безробітним стала можливою онлайн через додаток «Дія». Пізніше у 2022 році уряд запровадив нову публічну онлайн-платформу єДопомога, яка має три напрями: отримати грошову державну допомогу; отримати допомогу від волонтерів або стати ними; отримувати виплати допомоги від міжнародних організацій. Справді, разом із державою гуманітарну та фінансову допомогу українцям, які її потребували, після 24 лютого надавали багато міжнародних та українських організацій. Мінсоцполітики перевіряє дані осіб, які звертаються за допомогою через платформу, використовуючи наявні державні реєстри та бази даних. Це було необхідно, щоб уникнути паралельного фінансування різними донорами, що сталося в перші місяці повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Навіть попри те, що люди на тимчасово окупованих територіях не могли отримувати свої пенсії та соціальні виплати через відсутність дієздатної банківської системи, уряд продовжував перераховувати належні суми на їхні банківські рахунки. У результаті, щойно села та міста були деокуповані, люди могли знімати готівку зі своїх карток.

Цьому сприяло те, що з перших тижнів весни 2022 року уряд напрацьовував рішення, щоб забезпечити людям готівку, коли банки та банкомати не працюють на повну. Це дозволяло людям отримати готівку, знявши її на касах визначених супермаркетів, аптек чи АЗС під час покупки будь-якого товару. Цей спосіб також допоміг швидко відновити виплати допомоги та пенсій на допомогло на деокупованих територіях, оскільки всі процедури вже були напрацьовані. Крім того, готівку можна отримати в офісах держкомпанії «Укрпошта», яка, зазвичай, відновлює діяльність своїх відділень протягом кількох днів після звільнення міст. Там люди можуть знімати гроші або отримувати грошові перекази.

Уряд і донори також запровадили одноразові виплати всім жителям звільнених територій, які залишалися там під окупацією. Вони фінансувалися за рахунок коштів донорів та гуманітарних організацій через бюджетні обмеження. У жовтні 2022 року вони були встановлені в розмірі 3000 грн для дітей та осіб з інвалідністю та 2000 грн для інших осіб. Ці платежі здійснюються через відділення Укрпошти. Міністерство реінтеграції тимчасово окупованих територій також повідомляє про можливість отримання такими особами 1200 грн від Червоного Хреста України та/або 2200 грн від Міжнародної організації міграції. Крім того, люди на звільнених територіях мають право на гуманітарну допомогу, яка включає продукти харчування, одяг та інші предмети першої необхідності. Однак, здається, бракує ефективної координації в розрахунках за всіма такими виплатами, оскільки задіяно кілька міністерств і різних гуманітарних організацій [27].

У жовтні 2022 року уряд запустив програму «Оселя», яка реалізує програму субсидованих кредитів на житло. Програма передбачала, що домогосподарства, які відповідають критеріям, можуть отримати банківський кредит із відсотковою ставкою 3% (різницю з ринковою ставкою покриває уряд) і терміном погашення до 20 років, із першим власним внеском 20%. Максимальна сума кредиту визначена на рівні 6 млн грн. Групи населення, які мають на це право, включають військовослужбовців та працівників

служби безпеки, працівників охорони здоров'я та освіти, ветеранів війни та їхні сім'ї ВПО, а також домогосподарства без житла або з невеликим житлом. У липні 2023 року програма була переглянута з метою розширити охоплення [2, с. 11-12].

Отже, уряд продовжує виконувати свої зобов'язання в рамках існуючої мережі соціального захисту, незважаючи на жорсткі бюджетні обмеження, спричинені війною.

Своєчасна виплата пенсій була невід'ємною складовою системи соціального захисту під час війни, оскільки в Україні багато пенсіонерів. За даними Пенсійного фонду, станом на початок 2022 року пенсіонерів було 10,8 млн, у січні 2023 року – 10,7 млн. Деякі пенсіонери через війну були змушені стати внутрішньо переміщеними особами (ВПО) або тимчасово виїхати з України. За даними 11-го раунду дослідження Міжнародної організації міграції, 1,2 млн пенсіонерів стали ВПО, що склало 20,6% від усіх ВПО.

Оскільки уряд ухвалив рішення вберегти якомога більше людей від бідності, у 2022 році була проведена індексація пенсій, яка була затверджена до повномасштабного вторгнення, а у 2023 році була проведена чергова індексація. У 2022 році мінімальні пенсії підвищувалися протягом року відповідно до зростання прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, а пенсіонери старшого віку отримали доплати до пенсій [2, с. 14-15].

У 2023 році уряд продовжив індексацію пенсій, щоб компенсувати високий інфляційний тиск. Індексація у 2023 році передбачала збільшення пенсії на 19,7%, але не менше ніж на 100 грн і не більше як 1 500 грн. Індексація не охопила пенсіонерів, які отримують понад 20 930 грн, працюючих пенсіонерів із недостатнім страховим стажем, а також деякі окремі категорії пенсіонерів: колишні прокурори, судді тощо [30].

Війна ускладнила ситуацію на ринку праці, що змусило переглянути деякі складові соціальної політики у цьому напрямку.

Укрстат припинив публікувати статистику безробіття після повномасштабної агресії. За оцінками НБУ, у 2022 році кількість безробітних різко зросла, і влітку 2022 року рівень безробіття сягнув близько 30% економічно активного населення (методологія МОП) через скорочення економічної активності та високу внутрішню міграцію. До кінця 2022 року рівень безробіття знизився до 23%, оскільки економічна активність стабілізувалася, а широка зовнішня міграція знизила тиск на внутрішній ринок праці. Ця тенденція зберігалась і у 2023 році.

Водночас кількість зареєстрованих у державних центрах зайнятості як безробітних має тенденцію до зменшення з травня 2022 року. Станом на червень 2023 року в Україні було лише 113 тисяч зареєстрованих безробітних або менше одного відсотка робочої сили. Зниження було економічно нерозумним, враховуючи падіння економічної активності та очікуване зростання безробіття згідно з методологією МОП [15]. Однак, ці тенденції можна пояснити змінами в політиці. Однією з імовірних причин низької реєстрації безробітних та скорочення чисельності безробітних може бути обмеження тривалості (до 90 днів) та розміру допомоги з безробіття, її зменшили до мінімальної заробітної плати незалежно від страхового стажу. Також були скорочені схеми дострокового виходу на пенсію з двох років до одного року.

За даними Державної служби зайнятості офіційно зареєстрованих безробітних станом на 1 січня 2024 р. в Україні було 96 120 осіб. Міністерство фінансів України оприлюднило статистику за перші 4 місяці 2024 р., відповідно до якої кількість зареєстрованих безробітних зростає. Так, на січень місяць зареєстровано 101,4 тис. осіб як безробітні, у лютому відповідно – 109,8 тис., у березні – 117,5 тис., у квітні – 121,5 тис. [18]. Тобто ми маємо зростання безробіття за перші 4 місяці 2024 р. більш як на 20%.

Про зміни у соціальній політиці в умовах воєнного стану свідчить збільшення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення за функціональною класифікацією на 38,3%. У 2023 році на соціальне

забезпечення було спрямовано 469,3 млрд грн або 11,7% сукупних видатків держбюджету. Це на 10,2% або на 43,3 млрд грн більше порівняно з 2022 роком. Аналізуючи, на що заплановано було витрати ці кошти, можна зробити висновок про найважливіші напрямки соціальної політики у сфері соціального захисту. Зокрема видатки на соціальний захист пенсіонерів виросли на 40,7 млрд грн до 273,6 млрд грн через індексацію пенсій у 2023 році. Другими за обсягом є видатки Мінсоцполітики на соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини (у тому числі ВПО), підтримка малозабезпечених родин (у т.ч. житлові субсидії та оплата пільг на житлово-комунальні послуги), соціальний захист дітей та сімей, соціальний захист осіб з інвалідністю. [46].

Зазначимо, що у 2023 році зменшилась кількість отримувачів житлових субсидій через зростання доходів громадян та індексацію пенсій, а збільшення тарифів на електропостачання у другій половині 2023 року мало незначний вплив на обсяг субсидій (бюджетна програма “Підтримка малозабезпечених сімей” профінансована на 6 млрд грн менше від запланованого).

Значні зміни стались у соціальній політиці щодо гарантування соціального захисту військовослужбовців та членів їх сім'ї. Запровадженні нові стандарти матеріального забезпечення, компенсацій, а також пільги різних сферах, таких як житлово-побутове обслуговування, житлово-комунальне господарство, охорона здоров'я та транспорт. Обмежений об'єм дослідження не дає нам можливість детально розкрити особливості соціальної політики стосовно кожної категорії, що потребує соціального захисту. Тому ми звернемо особливу увагу на зміни у реалізації соціальної політики, що торкнулись ВПО, а також системи надання соціальних послуг. Про них детальніше буде розглянуто у другому розділі.

РОЗДІЛ II

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА СТОСОВНО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.

2.1 Зміни у соціальній політиці що внутрішньо переміщених осіб із запровадженням воєнного стану.

В Україні було близько 1,5 млн українців, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи (ВПО) до повномасштабного вторгнення РФ. Після лютого 2022 року їхня кількість різко зросла, хоча оцінки щодо загальної кількості ВПО в Україні різняться. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), станом на кінець 2022 року 5,9 млн українців були ВПО після піку 8,0 млн у травні 2022 року. Водночас, Мінсоцполітики повідомило, що станом на кінець 2022 року кількість українців, зареєстрованих як ВПО, становила 4,9 млн осіб, із яких 3,5 млн стали ВПО після 24 лютого. У своєму звіті за травень 2023 року МОМ оцінила кількість ВПО в 5,1 млн українців, наблизившись до кількості офіційно зареєстрованих ВПО [2, с. 4].

Відповідно до Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеними особами є громадяни або постійні мешканці України, які були змушені втекти через конфлікт, тимчасову окупацію, загальне насильство чи масові порушення прав людини. Для реєстрації ВПО Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій затвердило перелік територій та місцевостей, які є тимчасово окупованими та/або ведуть бойові дії. Жителі відповідних міст, селищ і сіл отримали право стати на облік внутрішньо переміщених осіб [36]. Цей список неодноразово переглядається, зважаючи на воєнний стан.

Подати документи на отримання статусу ВПО можна в центрах надання адміністративних послуг громади або через управління праці та

соціального захисту населення за місцем знаходження ВПО. Крім того, у 2022 році для спрощення процедури люди отримали можливість подавати документи на отримання статусу ВПО онлайн через додаток «Дія» на смартфоні.

На сьогодні метою соціальної політики у цьому напрямку є забезпечення дієвої підтримки і допомога в подоланні викликів, спричинених війною, для внутрішньо переміщених осіб. Одним з інструментів такої підтримки є **допомога на проживання** для ВПО. Це – одна з найбільших за розміром фінансування з державного бюджету програм. На 2023 рік на неї передбачено було в держбюджеті 57 млрд грн.

У 2023 році 2,54 млн зареєстрованих ВПО або 51,7% отримували допомогу на проживання (2000 грн – на дорослу людину, 3000 грн – на дітей та осіб з інвалідністю). У 2022 році таку допомогу отримували 39,8% ВПО. У зв'язку з попередніми умовами отримання допомоги на проживання ВПО, кількість отримувачів цієї допомоги у 2023 році виросла на 602,8 тисяч осіб.

Станом на початок 2024 року в Україні зареєстровано 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб. За даними Мінсоцполітики, допомогу з бюджету отримують 2,6 млн переселенців. Але в уряді прогнозують, що виплати у 2024 р. отримуватимуть 1,5 млн осіб [4]. Не дивлячись на те, що у 2024 р. соціальні видатки державного бюджету складуть 470 млрд грн., що на 25 млрд грн більше, ніж минулого року [35].

Важливим документом, що визначає соціальну політику стосовно ВПО стала постанова КМУ від 11.07.2023 № 709 «**Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб**», яка була спрямована на те, щоб сфокусувати підтримку держави на найбільш незахищених громадян та родинах, які перебувають у скруті і потребують таких виплат. Відповідно до неї для всіх внутрішньо переміщених осіб, які отримують допомогу, з 1 серпня 2023 р. вона автоматично продовжується на 6 міс., до кінця січня 2024 р. При цьому виплати були припинені громадянам, які знаходилися тривалий період за кордоном: мінімум місяць станом до 15 липня і не повернулися в

Україну на 1 серпня 2023 р. (понад 109 тис. отримувачів, за даними Державної прикордонної служби України).

Для регулювання виплат ВПО запроваджується система верифікації – перевірки рівня забезпеченості таких громадян та законності виплат. З 1 вересня 2023 року виплату допомоги було зупинено за наслідками верифікації, якщо було виявлено, що:

- придбано транспортний засіб віком до п'яти років, за винятком автомобілів, які були придбані волонтерами та передані на потреби оборони країни ;
- придбано земельну ділянку, квартиру, будинок на суму понад 100 000 грн.;
- кошти на депозитному рахунку в банку на загальну суму понад 100 000 гривень;
- придбано іноземну валюту або банківські метали на загальну суму понад 100 000 грн.;
- власне житло, розташоване на територіях, крім тих, де ведуться (можливі) бойові дії або які є окупованими, якщо площа такого житла перевищує 13,65 квадратних метрів на одного члена сім'ї [11].

Крім того, було спрощено процес призначення допомоги для тих, хто повернувся з-за кордону, куди ВПО виїжджали після реєстрації в Україні, та запроваджено заходи для стимулювання працевлаштування працездатних ВПО. Тепер працездатні ВПО мають або працювати або бути зареєстрованими як безробітні. Тим, хто перебуває за кордоном більше ніж на 30 днів з необґрунтованих причин (вважаються поважними причини, пов'язані з наданням медичної допомоги, реабілітації, догляду за дитиною та інвалідом тощо) або повернувся на попереднє місце проживання, допомогу ВПО не продовжують [2].

Зміни регулювання призначення виплат на проживання ВПО спрямовані на впорядкування та оптимізацію використання ресурсів держави, щоб підтримку отримували лише ті громадяни, які найбільше її

потребують. Результати верифікації, яка була проведена до 1 серпня 2023 року, показали, що 109 тис. осіб, які отримували виплати для ВПО, проживали за кордоном тривалий час. Крім того, 10 тис. особам, які померли, продовжували нараховуватися виплати, а ще 10 тис. отримували виплати в кількох громадах одночасно [46].

У 2024 році автоматично продовжили виплати допомоги ВПО до 1 березня 2024 року без потреби додаткового звернення. З 1 березня автоматична пролонгація виплат на 6 місяців відбулася для:

- пенсіонерів з доходом до 9 444 грн (чотири прожиткові мінімуми (ПМ) для осіб, які втратили працездатність),
- осіб з інвалідністю I чи II групи,
- дітей з інвалідністю до 18 років,
- тяжкохворих дітей,
- дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування до 23 років,
- батьків-вихователів і прийомних батьків.

Для інших категорій ВПО виплата призначається на 6 місяців на основі заяви, яку можна подавати до кінця квітня 2024 року, в разі якщо дохід родини не перевищує 9444 грн на одну особу. У цьому випадку допомогу на проживання призначають:

- родинам з дітьми до 14 років, які не можуть відвідувати навчальні заклади або навчання відбувається гібридно;
- родинам, де один із членів доглядає за особою з інвалідністю I групи, особою з інвалідністю I або II групи з психічним розладом, особою від 80-ти років або тяжко хворою дитиною;
- малолітнім дітям без супроводу батьків, але з уповноваженим опікуном;
- вагітним жінкам після 30-го тижня вагітності (27-го тижня – для жінок, постраждалих від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС) [11].

Продовжено допомоги працездатним членам родини від працевлаштування та реєстрації безробітних у центрі зайнятості. При цьому, якщо після перепризначення допомоги працездатний непрацюючий член родини не знайде роботу та не буде сприяти своєму працевлаштуванню, допомогу може бути припинено. Єдиним винятком є ситуація, коли один із працездатних членів сім'ї виконує обов'язки по догляду за непрацездатною особою.

Фактичні видатки на виплату допомоги на проживання ВПО за 2023 рік становили 73,2 млрд грн. Спершу на цю допомогу планували виділити 53,5 млрд грн, оскільки уряд розраховував на зменшення кількості ВПО, які отримують соціальну підтримку. Бюджет був складений з урахуванням зменшення інтенсивності воєнних дій у другій половині 2023 року. Але цього не відбулося, і було впроваджено додатковий механізм обмеження тривалості виплат. Водночас через продовження бойових дій та збільшення чисельності зареєстрованих ВПО у жовтні 2023 році плановий обсяг коштів на цю допомогу довелося збільшити до 74,2 млрд грн або на 38,7%. У 2024 році планові видатки з допомоги на проживання ВПО скорочені на 22,4% до 57,6 млрд грн у зв'язку зі змінами в регулюванні призначення цих виплат [46].

Зареєстровані ВПО мають право на соціальну **допомогу для покриття основних життєвих потреб**. Щомісячні грошові виплати становлять 3000 гривень (93 долари США за середнім офіційним курсом 2022 року) на кожну дитину та особу з інвалідністю та 2000 гривень (62 долари США) на кожну другу особу. Ця допомога є однаковою для всіх домогосподарств і не вимагає перевірки доходів. За даними Мінсоцполітики, близько 1,8 млн осіб отримують грошову допомогу (1,4 млн ВПО звернулися по допомогу онлайн). Загалом фінансування з державного бюджету на підтримку ВПО у 2022 році сягнуло 57 млрд грн проти 3,0 млрд грн у 2021 році. Виплати ВПО у 2023 році були автоматично продовжені без необхідності додаткових направлень та звернень до органів соціального захисту населення [2, с. 22].

Від початку повномасштабного вторгнення для надання допомоги переселенцям та іншим українцям, які потребують допомоги, важливе значення мали місцеві, здебільшого волонтерські зусилля. Вони забезпечували переселенців продовольством і основними товарами, а також житлом. Громади в безпечніших районах організовували притулки, як правило, у школах. Міжнародні організації, такі як ПРООН та МОП, також надали допомогу.

Оскільки багато ВПО втратили свої заробітки, уряд запровадив **програму субсидованого працевлаштування для ВПО**. Роботодавці, які наймають ВПО, можуть отримувати компенсацію в розмірі мінімальної заробітної плати за кожного працевлаштованого ВПО протягом двох місяців. Наприкінці 2023 року Уряд змінив програму компенсації для роботодавців, які працевлаштовують ВПО. Однією з ключових змін є збільшення тривалості надання компенсації з двох до трьох місяців у разі працевлаштування ВПО та до 6 місяців для ВПО з інвалідністю. Тепер розміри компенсацій прив'язані до розміру мінімальної зарплати, тоді як раніше вони встановлювалися у фіксованому розмірі 6700 грн/місяць без прив'язки до будь-якого показника. З 1 січня 2024 року компенсація становила 7100 грн, а з 1 квітня 2024 року становить 8000 грн. У 2023 році роботодавці отримали цієї компенсації загалом на 181 млн грн за працевлаштування понад 14 тис. ВПО [46].

Однак після п'ятнадцяти місяців повномасштабної загарбницької війни реінтеграція ВПО до економічної діяльності залишилася неможливою: станом на травень 2023 року лише 40% ВПО були зайняті, у тому числі самозайняті [2, с. 23.]

Обмежена участь ВПО в економічній діяльності зробила соціальні виплати критичним джерелом доходу для них. Станом на травень 2023 року 49% домогосподарств ВПО повідомили, що різні види соціальної допомоги є основним джерелом їхнього доходу, у тому числі 22% домогосподарств залежать від допомоги ВПО, 21% залежить від пенсії, 4% від соціальних

виплат і 2% від допомоги за інвалідністю. Заробітна плата є основним джерелом доходу для 38% домогосподарств ВПО [2].

Важливою частиною підтримки **ВПО є забезпечення житлом**. На відміну від попереднього періоду війни у 2014-2021 роках, уряд та органи місцевого самоврядування докладають зусиль для організації місць проживання для ВПО. Спочатку це були переважно центри збору для переселенців. Актіві та спортивні зали навчальних закладів, гуртожитків та виробничих приміщень у безпечних областях України продовжували слугувати притулком для переселенців протягом літа і навіть пізніше. Проте влітку та восени було відкрито декілька модульних житлових районів та сіл, у яких ВПО отримали житло. Часто їм також надають звільнення від оплати житлово-комунальних послуг на кілька місяців.

У лютому 2023 року уряд ухвалив закон про запуск **програми компенсації за зруйноване та пошкоджене житло** [39]. У разі руйнування приміщень компенсація надаватиметься у вигляді житлового сертифікату або грошової компенсації на спецрахунок у банку (останнє застосовувалося, якщо приватний будинок був зруйнований). Житловий сертифікат дозволяє придбати квартиру чи будинок або інвестувати в будівництво до 2028 року. Грошову компенсацію можна використати на придбання будівельних матеріалів та замовлення послуг. Збір позовів про компенсацію через онлайн-портал «Дія» розпочато в липні 2023 року.

У травні 2023 року уряд запровадив Програму відновлення пошкодженого житла «Відновлення». Програма дозволяє отримати до 200 000 грн компенсації. Важливо, що компенсацію можна також вимагати за ремонт, зроблений до впровадження програми. Але, зважаючи на фінансові можливості та ситуацією на театрі воєнних дій, КМУ постановою від 16 січня 2024 р. № 39 запровадив обмеження площі знищеного житла, на яке виділяється компенсація, а саме — не більш як 150 м² для квартири і не більш як 200 м² для будинку садибного типу, садового або дачного будинку [34].

У зазначених документах немає рішення про надання компенсації ВПО, житло яких наразі знаходиться на тимчасово окупованих територіях, імовірно, через бюджетні обмеження та складнощі з адмініструванням такої компенсації. Навіть з нинішнім рівнем зобов'язань програма потребує значного фінансування, що ставить її під загрозу. Планується, що фінансування програми здійснюватиметься за рахунок державного та місцевих бюджетів, міжнародної допомоги, репарацій РФ та будь-яких інших законних джерел.

Розглянемо зміни у соціальній політиці, що визначають **компенсації за надані ВПО соціальні послуги**.

Законодавець визначив, що надані соціальні послуги під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях надавачами соціальних послуг державної/комунальної форми власності особам із числа ВПО за новим місцем їх проживання/перебування, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, фінансуються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Ця норма повинна була в подальшому встановити механізм компенсації державою вартості надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам.

На виконання цієї норми Кабмін затвердив постанову від 07.07.2022 № 284 «Деякі питання фінансування соціальних послуг під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях». Цією постановою визначено, що фінансування соціальних послуг здійснюється шляхом:

- компенсації окремих витрат, які є складовими наданих соціальних послуг, а саме витрат на оплату комунальних послуг, оплату праці за працевлаштування отримувачів соціальних послуг, облаштування місць для проживання отримувачів соціальних послуг, забезпечення їх продуктами харчування, одягом, взуттям, засобами гігієни, предметами першої необхідності;

- зарахування коштів допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам на рахунок закладу як компенсації за надані соціальні послуги;
- залучення коштів з інших джерел, не заборонених законодавством [13].

Щодо компенсації витрат на оплату комунальних послуг: така компенсація здійснюється відповідно до постанови Кабміну від 11.03.2022 № 261. Компенсація надається за спожиті комунальні послуги під час розміщення внутрішньо переміщених осіб у будівлях (приміщеннях) об'єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану. Тобто, на практиці цю норму можна застосувати виключно при наданні соціальних послуг, які передбачають проживання, зокрема за підтримане проживання, стаціонарний догляд, паліативний догляд тощо [38].

Щодо компенсації витрат інших складових соціальних послуг: така компенсація надається відповідно до постанови Кабміну від 21.10.2022 № 1195. Вона передбачає компенсацію витрат на облаштування місць для отримувачів соціальних послуг, забезпечення їх продуктами, одягом, взуттям, засобами гігієни та предметами першої необхідності. Проте така компенсація здійснюється за рахунок коштів донорів та благодійників і в першу чергу держава спрямовує їх на надання грошової допомоги населенню. Тобто цей варіант також не є повністю життєздатним для органів місцевого самоврядування [8].

Щодо оплати праці за працевлаштування отримувачів соціальних послуг: законодавством передбачено можливість отримати компенсацію витрат на оплату праці за працевлаштування ВПО згідно з постановою Кабміну від 20.03.2022 № 331. Хоч і постанова № 784 говорить про працевлаштування саме отримувачів соціальних послуг на окремі посади, постанова № 331 встановлює єдині рамки: установа, яка надає соціальні послуги та працевлаштувала внутрішньо переміщену особу, може отримати

від держави два місяці по 6700 грн. Тобто цей механізм також не можна назвати повноцінною компенсацією за надані соціальні послуги [37].

Щодо зарахування коштів допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам на рахунок закладу як компенсації за надані соціальні послуги: тут законодавець має на увазі не якийсь новий механізм а лише, фактично, плату за надання соціальних послуг. Не забуваємо, що відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», особам, яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, усі соціальні послуги, незалежно від доходу, надаються безоплатно. Прив'язка цієї норми до допомоги на проживання ВПО, яка надається відповідно до постанови Кабміну від 20 березня 2022 р. № 332, є суто формальною та впливає лише на дохід самої людини. Тому, ця норма не встановлює якісь нові механізми компенсації [9; 24].

У квітні 2023 року уряд прийняв Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення до 2025 року [40]. Вона передбачає державну підтримку ВПО на всіх етапах – від евакуації, під час процесу соціальної адаптації на новому місці до моменту, за можливості, повернення додому. Стратегія є елементом коротко- та середньострокової державної політики, спрямованої на створення умов, за яких внутрішньо переміщені особи, за винятком найбільш уразливих категорій, не потребуватимуть спеціальної допомоги чи захисту у зв'язку з їх переміщенням і зможуть в повному обсязі користуватися своїми конституційними правами без будь-якої дискримінації, в тому числі за походженням чи фактом внутрішнього переміщення.

Документом визначені 5 стратегічних цілей у соціальній політиці щодо ВПО:

- посилення спроможності держави у реагуванні на виклики внутрішнього переміщення та забезпечення умов для реалізації державної політики у сфері внутрішнього переміщення;

- створення умов для безпечного переміщення осіб з населених пунктів, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, та задоволення їх гуманітарних потреб;
- сприяння адаптації внутрішньо переміщених осіб на новому місці проживання безпосередньо після внутрішнього переміщення;
- сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб шляхом створення умов для розвитку потенціалу, посилення спроможності приймаючих територіальних громад;
- підтримка безпечного повернення до покинутого місця проживання та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, 2023 рік приніс позитивні зміни в державну соціальну політику щодо ВПО. Затверджено стратегію інтеграції ВПО або сприяння їх поверненню, якщо це можливо. Запровадження більш адресної допомоги ВПО та підтримки у відбудові житла чи купівлі нового стимулює домогосподарства ВПО приймати рішення про інтеграцію чи повернення додому, якщо це можливо. Уряд також включив ВПО в програми підтримки бізнесу з метою сприяння економічній інтеграції. Але все ж ВПО також слід залучати до активної політики ринку праці, щоб забезпечити швидше працевлаштування [2, с. 21-24].

2.2 Зміни соціальної політики надання соціальних послуг в умовах воєнного стану

Надання соціальних послуг є важливою функцією будь-якої держави. Ми погоджуємось з думкою В. Головка, який вважає, що під наданням соціальних послуг слід розуміти фахову діяльність, яка вимагає використання виважених підходів до ухвалення рішень стосовно надання подібних послуг та деталізованого дослідження становища кожної особи, а також передбачає діяльність тільки при тісній комунікації з кожною

людиною, задля якомога кращого її залучення до розв'язання особистих проблем [6].

Проте під час війни кількість людей, які потребують підтримки, соціальних послуг збільшується в рази. Російська агресія проти України наносить невимовних втрат – як людських, так і матеріальних. Українцям довелося зіткнутися із зруйнованою інфраструктурою, втратою житла, транспортних засобів, роботи, просто елементарних засобів для існування. Величезна кількість людей покинули дім.

Потреба у соціальних послугах стала особливо актуальною для різних категорій населення: внутрішньо переміщених осіб, які втратили житло або воно опинилось на окупованій території, населення, яке опинилось за межею бідності внаслідок воєнних дій, осіб з інвалідністю та ін.

Соціальні послуги, відповідно до чинного Закону України «Про соціальні послуги», це дії спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Складні життєві обставини (СЖО) визначають обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї та які вона не може подолати самостійно. Такими обставинами можуть бути як втрата роботи, так і втрата дому чи інша шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією [41].

Згідно стратегії соціальної політики в Україні – місія держави полягає у допомозі людині у складних життєвих обставинах. Згідно з Указом Президента України від 24.12.2022 № 64/2022 в Україні введено воєнний стан у відповідь на початок війни, розв'язаної Російською Федерацією. У зв'язку з бойовими діями, які веде Росія проти України, органи місцевого самоврядування зіткнулись з проблемою, в тому числі, забезпечення надання якісних соціальних послуг громадянам.

Аналіз наукової літератури, публіцистичних матеріалів дискусійного характеру, статистичних даних дав нам можливість виявити **соціальні послуги, які набули особливої актуальності під час війни**. Це послуги (у дужках подано нумерацію послуги за Класифікатором соціальних послуг):

- інформування (001.0);
- консультування (002.0);
- екстренне (кризове втручання) (012.0);
- тимчасовий відпочинок для осіб, що здійснюють догляд за особами з інвалідністю, особами, які мають невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування (018.2);
- персональний асистент (016.0);
- фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, з інтелектуальними, сенсорними, фізичними, моторними, психічними та поведінковими порушеннями (021.0);
- транспортні послуги (023.0);
- надання притулку (005.0);
- короткотермінове проживання (006.0);
- догляд вдома (015.1);
- посередництво (003.0);
- представництво інтересів (004.0);
- соціальний супровід сімей/осіб, які перебувають у СЖО (010.1);
- соціально-психологічна реабілітація (017.2);
- соціально-психологічна реабілітація осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин (017.3);
- соціальна адаптація (013.0);
- соціальна інтеграція та реінтеграція (014.0);

- підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю (009.0);
- підтримане проживання бездомних осіб (009.2);
- транзитне підтримане проживання / учбова соціальна квартира (будинок) (009.3) [23].

У березні 2022 р. Мінсоцполітики створило платформу «Допомога», яка забезпечує оперативний збір заявок з усіх регіонів України щодо потреб у гуманітарній допомозі, а також ефективний і адресний її розподіл. Платформа об'єднує можливості, ресурси держави, бізнесу, громадських організацій, благодійних фондів і волонтерів у наданні гуманітарної допомоги постраждалим від війни, внутрішньо переміщеним особам і людям з вразливих категорій. Надання соціальних послуг є одним з основних напрямів соціальної політики у сфері соціального захисту нарівні з виплатою грошової допомоги. Спектр цих послуг досить широкий – від послуг з догляду вдома, різноманітної допомоги з подолання тих чи інших складних життєвих обставин до комплексних медико-соціальних послуг, що передбачають проживання людини в спеціалізованій установі.

До повномасштабного вторгнення Російської Федерації для отримання безкоштовної соціальної послуги особі потрібно було звернутися до Управління соціального захисту населення, яке мало проаналізувати потреби та направити таку особу до відповідного надавача послуг. Такими надавачами, як правило, є Центри соціально-психологічної підтримки, Центри матері та дитини, Центри комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю тощо. Водночас, відповідальність за оцінку, планування та надання соціальних послуг, відповідно до законодавства, покладається на органи місцевого самоврядування. Крім того, згідно із Законом «Про соціальні послуги», визначено 18 базових соціальних послуг, які надаються саме на рівні громад. Варто зазначити, що не всі громадяни мали право на отримання соціальних послуг безкоштовно. Для отримання послуги

безкоштовно, зокрема, проводився попередній аналіз і враховувалися різні фактори: рівень доходу, наявність близьких/родичів тощо.

Самі ж соціальні послуги надавалися за процедурою (ведення випадку), яка містить низку етапів, зокрема аналіз заяви/звернення особи про надання соціальних послуг; оцінка потреб особи/сім'ї у соціальних послугах; визначення середньомісячного сукупного доходу заявника; прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб особи/сім'ї; розробка індивідуального плану (тобто конкретних кроків, які потенційно мають допомогти особі подолати складні життєві обставини); укладення договору про надання соціальних послуг. На прийняття рішення щодо надання соціальних послуг відповідним структурам надається 10 робочих днів. Процедура змінюється тільки у разі надання соціальних послуг одноразово або екстрено (тобто невідкладно, здебільшого протягом доби, якщо існує загроза для отримувача соціальних послуг).

Після 24 лютого 2022 року стало зрозуміло, що часу на виконання всіх формальних процедур немає, і Міністерство соціальної політики вже на початку березня 2022 року розробило Рекомендації щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану [42]. У них йшлося про спрощення та оптимізацію процедури надання окремих соцпослуг. Однією із ключових методичних порад місцевим органам влади було зазначено про надання соціальних послуг **екстрено (кризово)**, замість застосування повної процедури. Цей вид надання послуг дозволяє приймати рішення **протягом доби** з моменту одержання відповідної заяви, звернення, повідомлення про необхідність надання допомоги особі.

Проте, щоб оптимізувати процедуру надання послуг, необхідні нормативні зміни. Згідно з постанови КМУ, яку прийняли ще 1.06.2020 р., «Про організацію надання соціальних послуг» та наказу Міністерства соціальної політики «Про затвердження класифікатора соціальних послуг» від 23.06.2020 р. була лише невелика кількість послуг, які могли надаватися **екстрено**. Тож у березні спочатку прийняли постанову КМУ від 16.03.2022

№ 294, яка внесла зміни до «Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади». Такі соціальні послуги як **стаціонарний догляд** (створення умов для проживання; забезпечення харчуванням), **паліативний догляд** (допомога у вирішенні питань отримання знеболювання), **догляд вдома, підтримане проживання** (забезпечення проживання, розвиток та підтримка навичок самообслуговування та інших навичок, необхідних для самостійного проживання) тепер можна надавати як **екстрені**. Згодом прийняли постанову КМУ від 7.05.2022 № 560, якою доповнено попередні зміни до Порядку. В результаті уточнено, що соціальні послуги можуть надаватися екстрено (кризово) у разі існування загрози життю чи здоров'ю особи та під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. Окрім цього, до вже існуючих послуг, які надаються екстрено, під час воєнного стану додається ще 11 послуг, які раніше надавалися через процедуру застосування випадку [33].

Ці ж норми були внесені у постанову КМУ від 01.06.2020 №587 «Про організацію надання соціальних послуг» (зміни 16 березня та 7 травня 2022 року) і могли вже застосовуватися до всіх осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Також 14 квітня 2022 року Верховна Рада України прийняла зміни до ЗУ «Про соціальні послуги», якими спрощувала деякі норми для оптимізації надання соціальних послуг. А саме:

- збільшили повноваження місцевих органів влади: їм надали можливості визначати особливості порядку організації та надання соціальних послуг на території відповідної громади у разі введення надзвичайного або воєнного стану. Проте це не має суперечити логіці та нормам законодавства.
- соціальні послуги надаються екстрено (кризово) у період воєнного стану;
- особам (незалежно від їхнього рівня доходу), яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним

актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією всі соціальні послуги надаються безоплатно;

- змінилося визначення сукупного доходу громадян для визначення малозабезпечених осіб. Відтепер середньомісячний сукупний дохід громадян визначається з урахуванням кварталу, а не шести останніх місяців (як це було раніше) [41].

Також в серпні 2023 набув чинності наказ Міністерства соціальної політики «Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах». У ньому викладена організація визначення потреб населення у соціальних послугах під час дії воєнного або надзвичайного стану, а також у перехідний період після його припинення. У Порядку враховуються всі зміни, які були прийняті в попередніх нормативно-правових актах [45].

Відповідно до змін у зазначених нормативно-правових актах, соціальна політика у сфері соціальних послуг була переорієнтована на їх організацію на рівні територіальних громад, розширивши їх повноваження. Розглянемо основні нововведення.

Передача надавачам послуг права приймати рішення щодо надання послуг кризово/екстрено. Законом визначено, що у разі оголошення надзвичайного або воєнного стану для невідкладного надання соціальних послуг органи соціального захисту населення можуть надати право надавачам соціальних послуг державної/комунальної власності самостійно приймати рішення про надання послуг екстрено (кризово) особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією.

Це означає, зокрема, що органи місцевого самоврядування можуть уповноважити свою комунальну установу, наприклад, територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або центр

соціальних служб, надавати соціальні послуги за спрощеною процедурою, тобто екстрено/кризово. Такі послуги надаються без рішення органу соцзахисту, без ведення випадку та безоплатно.

Щодо уповноваження надавача соціальних послуг: Закон визначає, що таке уповноваження здійснюється органом соцзахисту, фактично наказом керівника відповідного виконавчого органу ради. Але необхідно пам'ятати, що положення про комунальних надавачів соціальних послуг затверджуються рішенням ради. Тому, якщо в положенні про центр соціальних служб чітко визначено, що вони надають соціальні послуги відповідно до рішення органу соціального захисту населення, то щоб уповноважити їх на спрощену процедуру надання соціальних послуг, необхідно вносити зміни до положення. А це неможливо зробити без рішення відповідної ради.

Щодо категорій громадян, яким надаються послуги екстрено/кризово, то Закон визначає, що такі послуги можуть надаватись за спрощеною процедурою виключно особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією. Але на практиці сьогодні будь-яке потрапляння у складні життєві обставини можна трактувати як спричинене війною. Отже, зазначена норма не встановлює жодних обмежень за категорійністю отримувачів соціальних послуг.

Особам, яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, усі соціальні послуги, незалежно від доходу отримувача соціальних послуг, надаються за рахунок бюджетних коштів. Тому, якщо було визначено, що особа потрапила у складні життєві обставини саме через війну, вона буде отримувати усі послуги безкоштовно, а не тільки ті, що надаються екстрено/кризово. На це потрібно звертати увагу.

Щодо ведення випадку, то класична процедура надання соціальних послуг передбачає ведення випадку, тобто певну етапність:

- 1) аналіз заяви/звернення про надання соціальних послуг, повідомлення про осіб/сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах або в ситуаціях, що загрожують життю чи здоров'ю особи;
- 2) оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах;
- 3) прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб особи/сім'ї;
- 4) розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг;
- 5) укладення договору про надання соціальних послуг;
- 6) виконання договору про надання соціальних послуг та індивідуального плану надання соціальних послуг;
- 7) здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості.

У разі надання послуг екстрено/кризово «процедура» ведення випадку не застосовується. Звертаємо увагу лише на необхідність налагодження взаємозв'язку між органами місцевого самоврядування та надавачами послуг – щоб влада знала, хто, кому і що надає.

Щодо підтвердження надання послуг екстрено/кризово: то Законом визначено, що:

– підтвердженням надання соціальних послуг екстрено\кризово повнолітній особі є акт про надання соціальних послуг. Зазначений Акт затверджено наказом Мінсоцполітики від 18.04.2022 № 135;

– підтвердженням надання соціальних послуг екстрено\кризово дитині є акт проведення оцінки рівня безпеки дитини. Зазначений Акт затверджено постановою Кабміну від 01.06.2020 № 585.

Підтвердні акти про надання соціальних послуг надсилаються надавачами соціальних послуг до органу соцзахисту протягом одного місяця з дня надання соціальної послуги.

Щодо переліку соціальних послуг, які можуть надаватись екстрено/кризово: відповідно до законодавства, соціальні послуги, що надаються екстрено/кризово – це послуги, що надаються невідкладно (протягом доби) у зв'язку з обставинами, що загрожують життю та/або здоров'ю отримувача соціальних послуг. Законом визначено загальний перелік соціальних послуг, які можуть надаватись екстрено/кризово: консультування, надання притулку, догляд, підтримане проживання, короткотермінове проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо. Тобто органи місцевого самоврядування можуть у своєму рішенні самостійно визначити, які послуги будуть надаватись за спрощеною процедурою.

Щодо безоплатності надання послуг: соціальні послуги можуть надаватись за рахунок бюджетних коштів з установленням диференційованої плати, залежно від доходу отримувача соціальних послуг або за рахунок самого отримувача соціальних послуг чи третіх осіб. В той же час, усі соціальні послуги, що надаються екстрено/кризово, є безоплатними, тобто надаються за рахунок бюджетних коштів. Це стосується також надання дороговартісних послуг, зокрема, підтриманого проживання чи стаціонарного догляду [24].

Отже, можемо підсумувати особливості надання соціальних послуг в умовах дії воєнного стану:

1) надання можливості обласним, районним державним адміністраціям, виконавчим органам міських рад міст обласного значення, рад об'єднаних територіальних громад визначати особливості порядку організації надання соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (або на регіональному рівні);

2) надання, за рішенням структурного підрозділу з питань соціального захисту населення, права надавачам соціальних послуг державної/комунальної власності приймати рішення про надання соціальних послуг екстрено (кризово) особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих

обставинах через шкоду, завдану пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією;

3) у разі наявності загрози життю чи здоров'ю особи надання екстрено (кризово) окремих соціальних послуг (консультування, надання притулку, догляд, підтримане проживання, короткотермінове проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо);

4) надання всіх соціальних послуг безоплатно для отримувача незалежно від його доходу (за рахунок бюджетних коштів) якщо йому завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією;

5) надання соціальних послуг за заявою отримувача у разі відсутності в особи, яка потребує надання соціальних послуг, необхідних документів. Під час дії на території України або адміністративно-територіальної одиниці надзвичайного або воєнного стану в разі відсутності в особи, яка потребує надання соціальних послуг, необхідних документів, рішення про надання таких соціальних послуг приймається без їх подання лише за заявою такої особи;

6) у разі надання соціальних послуг екстрено (кризово) ведення випадку не застосовується. Тобто не проводиться аналіз заяви/звернення про надання соціальних послуг, повідомлення про осіб/сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах або в ситуаціях, оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах, прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб особи/сім'ї, розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг; укладення договору про надання соціальних послуг; виконання договору про надання соціальних послуг та індивідуального плану надання соціальних послуг; здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості [33].

У березні 2022 року Кабмін затвердив постанову «Питання надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного

стану в Україні», яка визначає механізм використання коштів, що надійшли Мінсоцполітики для гуманітарної допомоги українцям, постраждалим від російської агресії. Одним із напрямків використання таких коштів є оплата за надання (компенсація за надання) соціальних послуг: догляд стаціонарний, підтримане проживання, догляд та виховання в умовах, наближених до сімейних, денний догляд, соціальна адаптація, тимчасовий відпочинок для осіб, які здійснюють догляд за дітьми/особами з інвалідністю, соціальний супровід, супровід під час інклюзивного навчання, екстрене\кризове втручання, соціальна реабілітація, надання притулку. Кошти розподіляються Комісією, утвореною Мінсоцполітики, на основі пропозицій, поданих сільськими, селищними, міськими радами, їх виконавчими органами, військовими адміністраціями або Нацсоцслужбою [32]. Цей механізм є одним із небагатьох потенційно діючих, проте його ефективність під питанням, оскільки джерелами отримання цих коштів є, фактично, донори а не безпосередньо державний бюджет.

Загалом забезпечення громадян соціальними послугами і далі покладається на органи місцевого самоврядування. Держава, концентруючи витрачання ресурсів в основному на армію, не має спроможності або пріоритетності в підтримці громад забезпечувати надання соціальних послуг. Проте органи місцевого самоврядування самостійно шукають джерела для цих цілей і намагаються забезпечити кожному потребуючому необхідну підтримку [24].

Окремо зазначимо особливості **надання соціальних послуг самотнім особам з інвалідністю**. З квітня за ініціативою Міністерства соціальної політики Уряд спростив механізм надання соціальних послуг. Суть цих змін у тому, щоб людина якомога швидше отримала необхідну допомогу.

Рішення про евакуацію ухвалюють військові адміністрації, вони ж і забезпечують її організацію. Якщо, наприклад, ухвалено рішення евакуювати підопічних інтернатних закладів системи соцзахисту населення в інші регіони, то військові адміністрації у співпраці з Нацсоцслужбою мають

підшукати аналогічні установи, які можуть забезпечити подальше обслуговування цих людей.

Якщо людина залишається вдома і потребує надання соціальних послуг, то про неї можуть повідомити знайомі, сусіди, волонтери. Повідомляти варто органу соціального захисту населення або безпосередньо надавачу соцпослуг, наприклад, територіальному центру соціального обслуговування чи надання соціальних послуг. Достатньо усного звернення. Відповідне рішення уповноважені органи або надавачі послуг мають ухвалити протягом однієї доби.

Послугу стаціонарного догляду й будь-яку іншу соціальну послугу в період воєнного стану можна отримати за місцем звернення, незалежно від зареєстрованого чи задекларованого місця проживання.

Стосовно питання чи можуть родичі, евакуюючись на безпечну територію, оформити соціальний догляд, скажімо, за своєю слабкою бабусею, яку вивезли в тилу область, то відповідно до нововведень, і послугу стаціонарного догляду, й будь-яку іншу соціальну послугу в період воєнного стану можна отримати за місцем звернення, незалежно від зареєстрованого чи задекларованого місця проживання. Евакуйовану з небезпечної території людину, яка втратила навички до самообслуговування, протягом доби приймуть на догляд у соціальний заклад лише за її заявою чи заявою людини, яка її супроводжує. Такі послуги, як оформлення медичної картки, переведення пенсії, отримання довідки про доходи, відновлення документів, що посвідчують особу, тепер покладено на надавача соціальних послуг, якщо місцеві органи влади делегували йому такі повноваження.

Відповідно до ухваленого рішення Уряду під час воєнного або надзвичайного стану людям з інвалідністю та літнім людям екстрено (кризово) можуть надаватися наступні соціальні послуги:

- інформування, консультування, консультативний кризовий телефон;

- надання притулку, нічний притулок, короткотермінове проживання;
- екстрене (кризове) втручання;
- представництво інтересів;
- підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, бездомних осіб;
- соціальний супровід сімей або осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- догляд вдома, догляд стаціонарний, денний догляд, денний догляд дітей з інвалідністю, паліативний догляд;
- соціально-психологічна реабілітація;
- натуральна допомога;
- переклад жестовою мовою;
- транспортні послуги.

Нині за спрощеним алгоритмом догляд удома, догляд у стаціонарній установі, надання притулку, консультування, соціальний супровід сімей з дітьми, натуральна допомога, транспортні послуги. Та фактично будь-які, адже закон про соціальні послуги не встановлює обмежень. Лише в інтернатні заклади на сьогодні за спрощеною процедурою влаштовано майже 4 тисячі осіб.

Сьогодні існують законодавчі механізми, що дозволяють залучати до надання соціальних послуг представників недержавного сектору. Зокрема, шляхом соціального замовлення. Проте наявність законодавчих механізмів не дозволяє застосовувати його у повній мірі, оскільки залученість громадського сектору до надання соціальних послуг є слабкою. Наразі синхронізація зусиль державного та недержавного секторів, зокрема, спрямовані на фінансову підтримку громадських об'єднань осіб з інвалідністю, які можуть надавати соціальні послуги, на соціалізацію та інтеграцію таких осіб в суспільство [45].

Підсумовуючи організацію надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, можна вважати те, що вона є ефективним інструментом збільшення якості надання послуг та поліпшення статусу уповноважених на це осіб та органів в особі органів місцевого самоврядування.

Але варто зазначити і ряд проблем, що склались у реалізації соціальної політики в умовах воєнного стану.

Загалом, зміни законодавства у сфері соціальних послуг були необхідними з початком повномасштабного вторгнення. Хоча в цілому держава виявилася неготовою до викликів війни. Це стосується і системи соціальних послуг. Окрім цього, залишаються проблеми у сфері реалізації законодавства. Зокрема:

Нерівномірність доступу громадян до соціальних послуг. За результатами досліджень, за 2022 рік в різних областях на одного надавача соціальних послуг могло припадати від декількох тисяч осіб до кількох сот тисяч. Це також призводить до погіршення надання якості соціальних послуг.

Нестача ресурсів. Це стосується як людських кадрів, так і матеріального забезпечення (житлові приміщення, службовий транспорт, технічна апаратура). В деяких громадах ця проблема існувала ще до повномасштабної війни. Водночас, згідно з дослідженнями, незважаючи на гостру нестачу соціальних працівників, оголошень про вакансії на такі посади небагато. Це пояснюється так званим феноменом «прихованих вакансій», коли за наявності вільних місць в організації інформація про них публічно не надається. З одного боку, таке може відбуватися в разі очікувань керівництва, що особа (наприклад, яка отримала статус ВПО) може повернутися назад на свою посаду. З іншого, така практика може мати певні корупційні мотиви, коли у керівництва є бажання працевлаштувати родича або знайомого. Також обов'язки відсутнього працівника можуть розподілятися між іншими працівниками (наприклад, особа може як координувати процес соціальних послуг, так і безпосередньо надавати їх).

Останнє явище має своє пояснення ще й через **проблему низької оплати праці**. Адже станом на сьогодні середня зарплата соціального працівника складає приблизно 9 тис. грн. Проте розмір зарплатні коливається в залежності від громад і може бути нижчим за 6 тис. грн. Враховуючи суспільну важливість цієї роботи та фізичне навантаження, низькі зарплати не спонукають людей працювати у цій сфері.

Низька залученість недержавного сектору до надання соціальних послуг. Хоча в Міністерстві соціальної політики офіційно проводять політику такої співпраці, проте далеко не всі громади використовують наявні механізми та можливості. В Україні надавачами соціальних послуг переважно є організації та підприємства державного або комунального підпорядкування. Так, за даними Реєстру Міністерства соціальної політики, наразі 77% – це державні/комунальні підприємства, організації та їх філії. Громадські та благодійні організації сумарно складають лише 14% від всіх зареєстрованих надавачів соціальних послуг в Україні. Ця проблема має довгу історію, адже механізми залучення недержавних організацій були передбачені в законодавстві ще майже 20 років тому. Тож її вирішення потребує активної роботи як з органами влади, так і з громадським сектором.

Порядок визначення потреб у соціальних послугах під час воєнного стану потребує доопрацювання. Адже згідно з процедурою, щомісячний аналіз щодо забезпечення осіб соціальними послугами здійснюється тільки для екстрених послуг. Водночас, дані щодо інших послуг не уточнюються у період воєнного стану. Важливо врахувати, що у тилкових громадах збільшилася кількість ВПО, які потребують різні соціальні послуги, а активні міграційні процеси змушують проводити системний облік таких громадян, щоб визначити їхні актуальні потреби [23; 45].

Однак, вважаємо, що є перспективи розвитку системи надання соціальних послуг на місцевому рівні. Ми підтримуємо думку Г. Решетової, яка ці перспективи бачить у наступному:

1. Інтеграція та координація: однією з важливих перспектив розвитку системи є покращення координації та інтеграції послуг між різними органами місцевого самоврядування та державними структурами. Створення механізмів співпраці дозволить уникнути дублювання послуг та забезпечити більш ефективне використання ресурсів.

2. Розвиток цифровізації: впровадження інформаційних технологій та цифрових рішень у надання соціальних послуг відкриває нові можливості для покращення їх якості та ефективності. Електронні сервіси, онлайнплатформи та автоматизовані системи спростять процедури надання допомоги та збільшать доступність для громадян.

3. Залучення громадськості: посилення ролі громадськості у прийнятті рішень та моніторингу надання соціальних послуг стане однією з ключових перспектив розвитку системи. Залучення громадян, експертів та громадських організацій допоможе забезпечити більш прозоре та відповідальне управління.

4. Розширення соціального партнерства: взаємодія з приватним сектором, благодійними організаціями та міжнародними партнерами сприятиме збільшенню ресурсів та забезпеченню нових можливостей для розвитку системи надання соціальних послуг.

5. Розвиток інклюзивних послуг: забезпечення доступності та якості соціальних послуг для всіх громадян, включаючи людей з особливими потребами, старших громадян та інші уразливі категорії, є однією з важливих перспектив розвитку системи.

6. Створення гармонійної інфраструктури: розвиток соціальної інфраструктури та створення центрів надання соціальних послуг на місцевому рівні сприятимуть забезпеченню комплексного та всебічного підходу до потреб населення.

7. Постійне оновлення стратегій: змінність соціальних потреб та виклики сучасного суспільства вимагають постійного оновлення стратегій та

програм розвитку системи надання соціальних послуг. Гнучкість та адаптабельність є важливими якостями для успішного розвитку системи [43].

Розвиток системи надання соціальних послуг на місцевому рівні є актуальною та необхідною задачею для покращення якості життя населення та забезпечення соціальної справедливості. Інтеграція, цифровізація, залучення громадськості та інші перспективи сприятимуть створенню ефективної та доступної системи соціального захисту, яка відповідатиме потребам громадян у сучасному суспільстві. Врахування цих перспектив допоможе державі та місцевим органам управління досягти позитивних змін та забезпечити стабільний розвиток соціальної сфери

ВИСНОВКИ

Сьогодні державна соціальна політика в Україні реалізуються у дуже важких умовах воєнного стану, обмеженого державного бюджету та зростання соціальних і економічних проблем у суспільстві.

1. Узагальнюючи підходи науковців, ми визначаємо соціальну політику як діяльність держави і суспільства з метою визначення й задоволення потреб та інтересів громадян і соціальних груп населення. Важливою складовою соціальної політики визначено соціальний захист та соціальне забезпечення. Особливо актуальними вони стали в умовах воєнного стану. Це викликано людськими втратами, втратами житла, роботи, зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, збіднення населення внаслідок воєнних дій та інфляції.

Основними проблемами державної соціальної політики в умовах воєнного стану стали низький рівень пенсійного забезпечення, недостатньо якісні та доступні соціальні послуги, ускладнений процес їх надання, відсутність належного обліку використання коштів щодо соціальної підтримки всіх категорій її отримувачів, дефіцит державного бюджету, низький розвиток економіки, унаслідок чого держава повною мірою не може забезпечити належну підтримку малозабезпечених сімей, сімей ВПО

Ми визначили, що головним завданням соціальної політики в умовах воєнного стану є підтримка добробуту українських родин, поліпшення матеріального становища і умов життя громадян; забезпечення зайнятості населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб; недопущення заборгованості по виплатах заробітної плати, пенсій і соціальної допомоги; налагодження дієвої системи надання соціальних послуг.

2. Держава з перших днів повномасштабного вторгнення прагнула оперативно розв'язувати соціальні проблеми, про що свідчить перманентна зміна до діючих Законів України, постанов КМУ, прийняття нових

нормативно-правових актів для врегулювання нагальних соціальних проблем. Головними напрямки оновлення та функціонування соціальної політики в умовах воєнного стану стали: допомога внутрішньо-переміщеним особам; захист населення від інфляції; подолання проблеми безробіття та підтримка роботодавців; своєчасне пенсійне забезпечення та виплати допомог непрацездатним громадянам та малозабезпеченим родинам; забезпечення гарантованого прожиткового мінімуму; збереження програми житлово-комунальних субсидій; підтримка одиноких осіб з інвалідністю.

3. Внутрішньо-переміщені особи стали однією з найбільш фінансованих категорій населення із запровадженням воєнного стану. Соціальна політика визначає основні напрямки їх соціальної підтримки та механізми їх забезпечення. Дослідження дало нам можливість виділити найголовніші з них:

- допомога на проживання;
- допомога на покриття основних життєвих потреб;
- запровадження програми субсидованого працевлаштування;
- забезпечення житлом;
- програма компенсації за пошкоджене житло;
- компенсація за надані соціальні послуги.

Проблеми економічного фінансового характеру стали наслідком скорочення осіб з числа ВПО, які мають право на деякі види допомог. Це має на меті активізувати їх у вирішенні проблеми працевлаштування, самофінансування, самодостатності, уникнути отримання неправомірних виплат.

Серед досягнень зазначимо вироблення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, за якою внутрішньо переміщені особи, за винятком найбільш уразливих категорій, не потребуватимуть спеціальної допомоги чи захисту у зв'язку з їх переміщенням і зможуть в повному обсязі користуватися своїми конституційними правами без будь-якої дискримінації, в тому числі за

походженням чи фактом внутрішнього переміщення. Цьому сприятимуть основні напрямки реалізації державної політики у сфері внутрішнього переміщення: створення умов для безпечного переміщення осіб з населених пунктів, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, та задоволення їх гуманітарних потреб; сприяння адаптації внутрішньо переміщених осіб на новому місці проживання безпосередньо після внутрішнього переміщення; сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб шляхом створення умов для розвитку потенціалу, посилення спроможності приймаючих територіальних громад; підтримка безпечного повернення до покинутого місця проживання та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб.

4. Надання соціальних послуг є одним з основних напрямів соціальної політики у сфері соціального захисту. В умовах воєнного стану зріс попит на соціальні послуги різних категорій населення: внутрішньо переміщених осіб, які втратили житло або воно опинилось на окупованій території, населення, яке опинилось за межею бідності внаслідок воєнних дій, осіб з інвалідністю та ін. Найбільш актуальних і затребуваних послуг нашим дослідженням виявленні послуги інформування; консультування; екстренне (кризове втручання); фізичний супровід осіб з інвалідністю, з інтелектуальними, сенсорними, фізичними, моторними, психічними та поведінковими порушеннями; транспортні послуги; надання притулку; короткотермінове проживання; догляд вдома; соціальний супровід сімей/осіб, які перебувають у СЖО; соціально-психологічна реабілітація; соціальна адаптація; соціальна інтеграція та реінтеграція; підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю; підтримане проживання бездомних осіб.

Значно спрощено процедуру отримання соціальних послуг через використання екстреної (кризової) процедури. Соціальні послуги (стаціонарний і паліативний догляд, підтримане проживання та інші) тепер можуть надаватися екстрено (кризово) у разі існування загрози життю чи

здоров'ю особи та під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях.

Соціальна політика у сфері надання соціальних послуг була переорієнтована на їх організацію на рівні територіальних громад, розширивши їх повноваження.

Міністерство соціальної політики України систематично розширювало спектр соціальних послуг для найбільш вразливих груп населення.

Визначені проблеми організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану:

- нерівномірність доступу громадян до соціальних послуг;
- проблема ресурсів;
- низький рівень оплати праці через збільшення обсягу та інтенсивності роботи у сфері надання соціальних послуг;
- низька залученість недержавного сектору до надання соціальних послуг;
- необхідність моніторингу і доопрацювання порядку визначення потреб у соціальних послугах під час воєнного стану.

Підсумовуючи організацію надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, можна вважати те, що вона є ефективним інструментом збільшення якості надання послуг та поліпшення статусу уповноважених на це осіб та органів в особі органів місцевого самоврядування.

Соціальний захист населення, надання допомоги постраждалим в умовах воєнного стану в Україні є надзвичайно важливою функцією держави. А одним з головних завдань формування та реалізації державної соціальної політики у сфері соціального захисту має стати забезпечення громадян своєчасною, доступною, якісною підтримкою (наскільки це можливо в умовах воєнного стану) та побудова системи надання соціальних послуг та здійснення соціальної роботи, наближену до кращих європейських практик в повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпаленко О.В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка і управління. Електронний науково-практичний журнал. 2022. №4. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04>.
2. Бетлій О. Соціальна політика в Україні у воєнний час. Київ: Інститут академічних досліджень та політичних консультацій, 2022. 28 с. URL: <http://surl.li/tvcqm>.
3. Бондаренко С.М., Бугас Н.В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. Державне управління: удосконалення і розвиток. Електронне видання. 2021. № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf.
4. Виплати ВПО: який розмір допомоги для переселенців у 2024 році. РБК-Україна. 16 квітня 2024 р. URL: <http://surl.li/twwfu>.
5. Вітер І. І. Соціальна політика Австралії на початку ХХ сторіччя // Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти (частина І) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 25–26 трав. 2020 р.). Львів, 2020. С. 5–7.
6. Головка В.В. Особливості державної політики соціального захисту населення в умовах воєнного стану в Україні. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2022. Вип. 2. С. 65-73.
7. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Публічне управління та адміністрування. 2022. 33(72), № 6. С. 80-84
8. Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених

пунктах : постанова КМУ від 21.10.2022 № 1195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2022-%D0%BF#Text>

9. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : постанова КМУ від 20.03.2022 № 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>

10. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: постанова КМУ від 7 березня 2022 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text>.

11. Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб : постанова КМУ від 11 липня 2023 р. № 709. <http://surl.li/twwgh>.

12. Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб : постанова КМУ від 26 січня 2024 року № 94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-2024-%D0%BF#Text>.

13. Деякі питання фінансування соціальних послуг під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: постанова КМУ від 07.07.2022 № 284. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2022-%D0%BF#Text>.

14. Жеребило І. В. Соціальна політика держави як регулятор розвитку соціальної сфери: теоретико-методологічні аспекти. Проблеми економіки. 2020. № 1. С. 283–289.

15. Звіт про виконання паспортів бюджетних програм за 2023 р. Міністерство соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23586.html>.

16. Інфляційний звіт, квітень 2023 р. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyuniy-zvit-kviten-2023-roku_

17. Кирилко Н. М., Тимошенко В. Теоретичні аспекти здійснення соціальної політики в Україні // Становлення публічного адміністрування в Україні : матеріали XI Конференції студентів та молодих учених за міжнародною участю (м. Дніпро, 8 трав. 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 171–174.

18. Кількість зареєстрованих безробітних. Міністерство фінансів України. 20.05.2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/>.
19. Климанська Л.Д., Савка В.Є., Хома Н.М. Соціальна політика : навч. просіб. за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.
20. Кучин С. П., Гончаренко Т. І. Удосконалення державної регіональної соціальної політики в сучасній Україні. Збірник матеріалів Звітної науково-практичної конференції Луганського національного аграрного університету. 2020. 26 лютого. С. 242–244.
21. Літинська В.А. Особливості соціальної політики в умовах воєнного стану. Економіка України. 2023. № 1. С. 61-73. URL: <https://doi.org/10.15407/econo myukr.2023.01.061>.
22. Медяник В.А. Поняття державної соціальної політики: адміністративно-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №3. С. 528-532.
23. Менеджмент соціальних послуг в умовах війни. Матеріали тренінгу. Упорядники: Волгіна О., Іванова О. Електронний ресурс. URL: <http://surl.li/jcadz>.
24. Миколюк Н. Організація надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. Соціальна справа. URL: 19.06.2023. <http://surl.li/twwhm>.
25. Мікуляк К.А., Красноноженко В.О. Вплив війни на реалізацію соціального захисту громадян України. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics», №42 (2023). С. 85-90. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/42-2023/mikuliak.pdf>.
26. Мінреінтеграції: Жителям звільнених територій вже виплачено понад 323 мільйони гривень грошової допомоги. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. 26.03.2023 р. URL: <http://surl.li/tvqmw>.

27. Мойса Б., Смуш-Кулеша М., Федорова А. Соціальні права в Україні під час війни. Звіт про оцінку потреб. Рада Європи, 2022. 64 с. URL: <https://rm.coe.int/needs-assessment-ua-2/1680a9b408> (дата звернення 11.02.2024).

28. Мних М.В. Соціальна політика нашої держави в умовах асоційованого членства України в ЕС. Український соціум. 2015. № 3(54). С. 114–124.

29. Моторнюк У.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. Економіка та держава. 2016. № 12. С. 23-26. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2016/7.pdf.

30. Оцінка ефективності бюджетних програм за 2023 р. Міністерство соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23656.html>.

31. Павлюк Т.І., Юрчик І.Б. Система соціального захисту найбільш вразливих верств населення в Україні. Економіка та суспільство. Електронний журнал. 2022. Вип. 39. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1396>.

32. Питання надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні : постанова КМУ від 07.03.2022 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2022-%D0%BF#Text>.

33. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: постанова КМУ від 7.05.2022 № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-%D0%BF#Text>.

34. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо регулювання відносин, пов'язаних з наданням компенсації за об'єкти нерухомого майна, знищені та пошкоджені внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : постанова КМУ від 16 січня 2024 р. № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-2024-%D0%BF#Text>.

35. Про Державний бюджет України на 2024 р. : Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

36. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.

37. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні : постанова КМУ від 20.03.2022 № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text>.

38. Про затвердження Порядку та умов надання компенсації місцевим бюджетам на оплату комунальних послуг, що надаються під час розміщення тимчасово переміщених осіб, у період воєнного стану : постанова КМУ від 11.03.2022 № 261. URL: <http://surl.li/twwly>

39. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України 23 лютого 2023 року № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>

40. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках : постанова КМУ від 7 квітня 2023 р. № 312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text>

41. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

42. Рекомендації щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-140/lystoda-rekomendacii_socposlugy_1646898338.pdf.

43. Решетова Г. Організаційно-правові механізми державного управління надання соціальних послуг на місцевому рівні. Наукові перспективи. 2023. № 8 (38). С. 238-250.

44. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 200 с.

45. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики. Лабораторія законодавчих ініціатив. 07.11.2023. URL: http://surl.li/twwjd_

46. Студентікова І. Соціальні видатки: що й чому фінансувала держава у 2023 році та що зміниться в 2024-му. Укрінформ. 17 квітня 2024 р. URL: <http://surl.li/tvjcy>.

47. Трунова Г.А. Правові аспекти соціального захисту громадян України в умовах воєнного стану. Правова держава. 2022. Вип. 33.С. 456-465.

48. Україна: гуманітарне реагування у 2024 р. Управління ООН з координації гуманітарних прав. 14.05.2024. URL: <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine/>.

49. Україна: оновлені дані по кількості жертв серед мирного населення 30 січня 2023 р. Організація Об'єднаних Націй. Управління Верховного комісара з прав людини. URL: <http://surl.li/twwjj>.

50. Чанишева Г. Соціальна політика: поняття, цілі та правове забезпечення. Трудове право. 2020. № 11. С. 80-85. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/11/14.pdf>.

51. Чанишева Г. І. Щодо поняття та цілей соціальної політики. Правове життя сучасної України: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.), 2020. Т. 2. С. 153–156.

52. Яценко Л., Литвишко О. Нормативно-правове регулювання соціальної політики в сучасній Україні. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «педагогіка. Соціальна робота». 2023. Випуск 1 (52). С. 262-256.